

Čtenářská pregramotnost možnosti a výzvy

Veronika Laufková

Ústav výzkumu a rozvoje vzdělávání PedF UK

Současné výzvy předškolního vzdělávání
(témata: dvouleté děti - inkluze - povinné
předškolní vzdělávání)

7. - 8. 10. 2016

Proč se zabývat čtenářskou gramotností? (I)

- Jeden z pěti 15letých a skoro 55 milionů dospělých v Evropě postrádá základní čtenářské dovednosti (ELINET, 2014).
- Čtenářská gramotnost je základním předpokladem rozvoje člověka. Umožňuje lidem žít plnohodnotný, smysluplný život a obohacovat společenství, ve kterých žijí.
- Čtenářská gramotnost je považována za základní gramotnost, která nejvíce koreluje s úspěšností v životě a na pracovním trhu (Straková, 2014).

Proč se zabývat čtenářskou gramotností? (II)

- V šetření PISA (2009) se ČR v pomyslném žebříčku umístila pod průměrem zemí OECD. Mezinárodní testování prokázalo, že 6 % českých patnáctiletých žáků se nacházelo pod úrovní 1, to znamená, že tito žáci nebyli schopni splnit ani ty nejzákladnější požadavky výzkumu PISA.
- Alarmující byla skutečnost, že ČR byla jednou z pěti zemí, ve kterých výrazně vzrostlo (ze 17,5 % na 23,1%) zastoupení žáků pod druhou úrovní způsobilosti. Jde o žáky, kteří by mohli mít v důsledku nedostatečných kompetencí problémy při uplatnění v dalším životě.
- Proto je stále častěji a důrazněji požadován promyšlenější rozvoj čtenářské gramotnosti žáků v českých školách. Tento požadavek vyplývá také z aktuálních potřeb současné společnosti.

Základní terminologie

Definice čtenářské gramotnosti (I)

- ČG v pojetí mezinárodních výzkumů zdůrazňuje funkční povahu čtení (souvisí s konceptem celoživotního učení):

PISA (2009): ČG je schopnost porozumět psanému textu, zabývat se jím, přemýšlet o něm a používat ho k dosažení vlastních cílů, k rozvoji vlastních vědomostí a potenciálu a k aktivní účasti ve společnosti.

VÚP (2009): ČG je celoživotně se rozvíjející vybavenost člověka vědomostmi, dovednostmi, schopnostmi, postoji a hodnotami potřebnými pro užívání všech druhů textů v různých individuálních a sociálních kontextech. Čtenářsky gramotný člověk využívá čtení k vlastnímu rozvoji i ke svému konání, četbu zúročuje v dalším životě.

- Podrobněji Kropáčková, Wildová a Kucharská (2014)

Definice čtenářské gramotnosti (II)

- Dnes se staví spíše na vícevrstevnaté definici (např. ELINET, evropská síť pro rozvoj ČG) s důrazem na tzv. **vícečetnou gramotnost** = schopnost používat čtení a psaní za účelem produkce, porozumění, interpretace a kritického zhodnocení písemné informace. To je základem pro digitální gramotnost (zahrnující i fenomény - multitasking a task-switching), finanční gramotnost a pro informovaná rozhodnutí týkající se financí, zdravotnictví apod. (Cazden, Cope, Fairblough, & Gee, 1996).

Složky čtenářské gramotnosti
(čtenářské dovednosti /
kompetence)

Čtenářské dovednosti - PISA

PISA (OECD, 2013):

1. **získávání informací** (*access and retrieve*) vyžaduje vyhledání konkrétní informace v textu,
2. **zpracování informací** (*integrate and interpret*) ověřuje celkové porozumění textu nebo schopnost jeho interpretace,
3. **zhodnocení textu** (*reflect and evaluate*) může znamenat posouzení formy či obsahu textu nebo nalezení souvislostí mezi textem a skutečnostmi, které v textu nejsou obsaženy a jež čtenář zná z jiných textů nebo z vlastní zkušenosti.

Soustředí se na ty čt. dovednosti, které jsou testovatelné.

Složky / roviny ČG (Gramotnosti ve vzdělávání, VÚP, 2010)

- **vztah ke čtení** - potěšení z četby a vnitřní potřeba číst
- **doslovné porozumění** - dovednost dekódovat texty a budovat porozumění na doslovné úrovni se zapojením dosavadních znalostí a zkušeností
- **vysuzování a hodnocení** - vyvozování závěrů z přečteného / slyšeného a posuzování (kritické hodnocení) textu z různých hledisek
- **metakognice** - dovednost reflektovat záměr vlastního čtení, v souladu s ním volit texty a způsob čtení, sledovat a vyhodnocovat vlastní porozumění čtenému textu a záměrně volit strategie pro lepší porozumění
- **sdílení** - sdílení svých prožitků a porozumění s dalšími čtenáři, přemýšlení o rozdílech
- **aplikace** - využívání čtení k seberozvoji i ke svému konání, zúročení četby v dalším životě

Čtenářská gramotnost (Wildová, 2012)

čtenářská pregramotnost

počáteční čtenářská gramotnost

čtenářská gramotnost

funkční gramotnost

Celoživotní učení

Čtenářská pregramotnost

čtenářská
pregramotnost

matematická
pregramotnost

přírodovědná
pregramotnost

písařská /
jazyková
pregramotnost

polytechnická
pregramotnost

mediální
pregramotnost

Předpona pre- je terminologicky v souladu s označením vzdělávacího stupně ISCED 0 - preprimární stupeň vzdělávání.

Obsah a rozsah pojmu ČpG

Smyslem není systematicky a cíleně učit číst a psát, ale rozvíjet

- receptivní jazykové dovednosti (aktivní naslouchání, porozumění vyslechnutému textu);
- produktivní jazykové dovednosti (správná výslovnost i celkový mluvený projev);
- poznávací a psychické procesy, které úzce souvisí se čtením (zrakové a sluchové vnímání, hrubá i jemná motorika, pozornost, představivost, paměť atd.)
- čtenářské dovednosti (skrze čtenářské strategie);
- vytvářet u dětí pozitivní vztah ke čtení, mluvené i psané řeči.

Zahrnuje rozsáhlý komplex dovedností a kompetencí, které ovlivňují další gramotnosti (Wildová, 2012).

Čtenářská pregramotnost

Výzvy

1. Podpora ČpG od narození

1. Děti jsou od narození motivovány k rozvíjení čtenářské pregramotnosti

Ukázka příkladu dobré praxe Chorvatsko

- Book for babies - kniha pro miminka
- Zapojení - knihovny a lékaři
- Projekt funguje od roku 1996, všechny narozené děti získají v porodnici sadu dětských knih pro miminka a batolata s metodikami pro rodiče, jak číst svým dětem a utvářet v nich vztah ke čtení, památeční knihu na fotografie miminka a přihlášku do knihovny

Podpora rodin v rozvoji ČpG

2. Rodiče jsou podporováni v tom, aby rozvíjeli ČpG svých dětí

3. Podpora rodin - multidisciplinarita - mateřská centra, MŠ (semináře pro rodiče, literární kavárny), pediatři, knihovny ...

Předčítání jako rituál

- Společné čtení knih jako rituál, který budeje citové vazby
- Ještě lepší se ukazuje dětem příběh vyprávět vlastními slovy (Trávníček, 2007; Kunze a Salamander, 2011)

Čtení v rodině dětem předškolního věku

- Předčítání knih je oblíbená aktivita zejména v anglicky mluvících zemích, v Nizozemsku, Finsku, Rusku a Německu (min. 70 % rodičů dětem předčítá).
- Předčítání knih před zahájením povinné školní docházky má ve všech sledovaných zemích pozitivní vliv na školní výsledky žáků.
- Čím častěji rodiče svým dětem v předškolním věku četli, tím lepších výsledků žáci dosáhli.
- Zdroj: PIRLS, 2011; NÚV, 2013.

Počet knih doma (PIRLS, 2011)

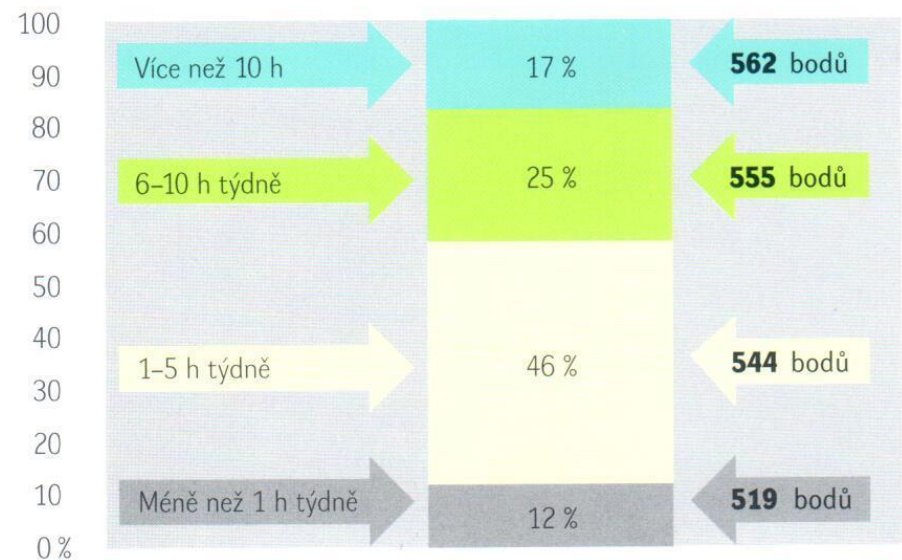
Počet knih doma	0 - 10 knih	Více než 200 knih
ČR	6 %	15 %
EU	11 %	12 %

Čtenářské aktivity rodičů

- S narůstajícím počtem hodin čtení rodičů (knihy, časopisy, noviny, pracovní materiály - v tištěné i elektronické podobě) roste i výsledek ve čtenářském testu jejich dětí.

OBR. 30 POČET HODIN, KTERÉ RODIČE V ČR TÝDNĚ VĚNUJÍ ČTENÍ

Podíl žáků, jejichž rodiče čtou uvedenou dobu, a jejich průměrné výsledky

4. Podpora čtenářů - mužů

- Výzkumy ukazují, že chlapci čtou výrazně méně než dívky + dětem čtou především matky.
- Liga otevřených mužů a SKIP (Svaz knihovníků a informačních pracovníků ČR) zahájili poprvé v roce 2014 kampaň „Tátové čtou dětem“.
- Cílem kampaně je podpořit táty v tom, aby svým dětem četli.
- V knihovnách SKIP byla vyhlášena soutěž o čtenáře Tátu.

Spolupráce rodiny a MŠ

- 5. Rodič i učitel MŠ jako vzor - čte, vyjadřuje potěšení ze čtení
- 6. Spolupráce rodiny a MŠ na rozvoji ČpG - mezigenerační spolupráce

7. Čtení pro radost / potěšení je aktivně podporováno a povzbuzováno doma i ve společnosti

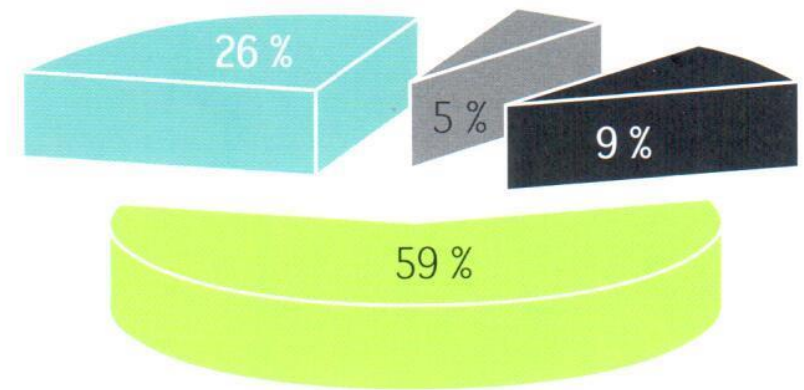
- V ČR je kladen malý důraz na čtení pro potěšení / radost - děti a žáci jsou málo motivováni si číst jen tak, mají méně příležitostí volit si knihu podle vlastního výběru (PIRLS, 2011)
- Výzkumy (např. Gabal, Helšusová, 2003; studie PISA) dokazují, že existuje významná souvislost mezi zájmem o čtení, čtenářskou gramotností a vzdělávacími výsledky žáků i dospělých. Potěšení z četby a vnitřní potřeba číst je jednoznačně předpokladem pro rozvíjení čtenářské gramotnosti.

Podle čeho si žáci vybírají knihy

- Žáci, kteří si vybírají knihy „náhodně“ nebo čtou knihu oblíbeného autora, dosahují lepších výsledků než ti, kterým knížky vybírají rodiče nebo ti, kteří čtou to, co jejich spolužáci.
- (PIRLS, 2011)

OBR. 29 **PODÍL ŽÁKŮ V ČR, KTEŘÍ SI VYBÍRAJÍ KNIHY PODLE RŮZNÝCH KRITÉRIÍ**

Podle čeho si vybíráš knihy, které čteš?

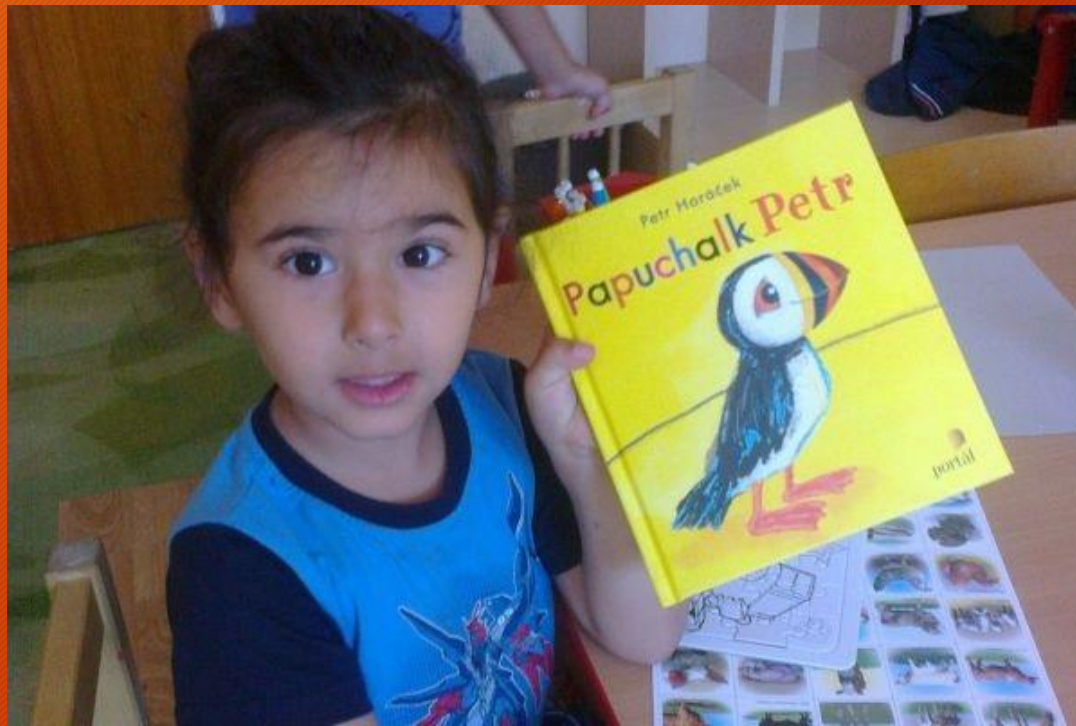
- Knížky si vybírám náhodně (co vidím v knihovně, v obchodě apod.)
- Čtu knížky oblíbeného autora
- Podle toho, co čtou spolužáci
- Knížky mi vybírají rodiče

8. Kampaně na podporu dětského čtenářství

- Podporovat kampaně a programy, které umožní šíření knih do dětských domovů, rodin s nízkým SES apod.
- Podporovat autorská čtení, akce v MŠ i komunitách.
- Kniha jako dar, bookgifting programy

Kampaň „Skutečný dárek“

- Člověk v tísní, Kampaň Darujte dětem jejich první knížku
- 150 Kč
- <http://www.skutecnydarek.cz/p/prvni-knizka/>

Kampaň Týden čtenářské gramotnosti

- Týden okolo mezinárodního Dne čtenářské gramotnosti, koná se pod záštitou UNESCO
- Letos 50. výročí ILD (International Literacy Day): 8. 9. 2016
- **Obsah týdne ČG:** veřejná čtení, workshopy, zvyšování povědomí o problematice ČG, literární procházky, čtení autorů ve vlaku, čtecí maratony, ..
- Zapojují se školy, knihovny, mateřská centra, ...
- Na ZŠ Rudná proběhla výtvarná soutěž na téma „**Literární postava**“

9. Podpora rodičům a učitelům ve výběru kvalitních dětských knih

- Podpora rodičům a učitelům ve výběru kvalitních dětských knih - tak, aby uměli každému dítěti doporučit knihu, která ho zaujme
- Finanční podpora předškolního vzdělávání - kvalitní vybavenost školních knihovniček, čtenářských koutků

10. Knihovny jsou dostupné a dobře zásobené

- Quick et al. (2013) odhadují, že v ČR je 5408 veřejných knihoven, což je 5,1 knihoven na 10 000 obyvatel - zatímco v Evropě je to průměrně na stejný počet obyvatel jen 1,3 knihoven.
- Přesto je třeba povzbuzovat členství v knihovně od nejútlejšího věku.

11. Kvalitní profesní příprava učitelů MŠ v oblasti ČpG

- Kvalitní profesní příprava učitelů v oblasti čtenářské pregramotnosti v pregraduálním vzdělávání, aby byli dobře vybaveni na zvládání náročných úkolů, individualizaci apod.
- Poskytovat nabídku kvalitních programů v rámci dalšího vzdělávání učitelů (alarmující, že ve šk. roce 2012/2013 se oproti roku 2009/2010 snížil počet MŠ, jejichž pedagogové se zúčastnili vzdělávacích akcí na podporu ČpG)

13. Podpora učitelů v systematické práci se čtenářskými strategiemi

- V ČR je také postrádána systematická práce se čtenářskými strategiemi, jejichž znalost zlepšuje čtenářské dovednosti, porozumění textu a práci s ním (OECD, 2013).
- Učitelé mnohdy nevědí, o jaké čtenářské strategie, využitelné v MŠ se jedná, a jak je účinně rozvíjet.
- Více příspěvek E. Rybářové
- Tvorba a poučené používání vývojového čtenářského kontinua / map učebního pokroku

14. Rozvoj jazykových a dalších dovedností

- Rodič i učitel rozvíjí v dostatečné míře rané jazykové dovednosti dětí, které mají zásadní vliv na rozvoj čtenářské pregramotnosti a gramotnosti

15. Vytvoření Národní strategie pro rozvoj čtenářské gramotnosti

- ČG nefiguje jako významný cíl RVP (VÚP, 2011)
- RVP PV nepožaduje její systematický rozvoj u dětí, očekávané výstupy jednotlivých vzdělávacích oborů požadují zvládnutí některých ze složek ČpG
- Implicitní zmínky o rozvoji ČpG nemohou působit na dětskou (žakovskou) populaci nijak soustavně → rozvoj čtenářské gramotnosti je proto významně ovlivňován osobností vyučujícího a školním klimatem.
- Vznik Národní strategie podpory klíčových gramotností v základním vzdělávání (2012-2017) - součástí Strategie vzdělávací politiky 2020

Vybrané očekávané výstupy RVP PV z hlediska dovedností ČpG

Dovednosti	Očekávané výstupy
vztah ke čtení	projevuje zájem o knížky; soustředěně poslouchá četbu; sleduje se zájmem uměleckou produkci (literární, filmovou, výtvarnou, ...)
doslovné porozumění	vyslechnutý příběh převypráví samostatně, věcně správně; vypráví příběh s vizuální či akustickou oporou
vysuzování	sleduje a zachytí hlavní myšlenku příběhu; dokáže odhadnout, jak by mohl příběh pokračovat; posuzuje slyšené
metakognice	vyjádří a zhodnotí prožitky (co se líbilo a co ne, co a proč zaujalo, co bylo zajímavé, překvapivé, podnětné apod.)
sdílení	
aplikace	rozvíjí a obohacuje hru podle své představivosti a fantazie; spontánně vypráví zážitky ze svého okolí, z různých vyprávění

Děkuji za pozornost

veronika.laufkova@pedf.cuni.cz